

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

Fuqarolarning axborot olish huquqi: ochiqlik siyosati va real amaliyot"

ISKANDAROVA KAMOLOTXON

Annotatsiya: Mazkur maqolada fuqarolarning axborot olish huquqi, ochiqlik siyosati va ularning amaliyotdagi qo'llanilishi masalalari tahlil etiladi. Axborot olish huquqi demokratik jamiyatda fuqarolarni hukumat faoliyati haqida xabardor qilish, davlatning ochiqligini ta'minlash va fuqarolar ishtirokini rag'batlantirish uchun zaruriy vosita hisoblanadi. O'zbekistonning qonunchilik tizimi shu kabi huquqni ta'minlashga qaratilgan qator normativ-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqqan bo'lsa-da, amaliyotda bu huquqni to'liq amalga oshirishda ba'zi muammolar mavjud. Maqolada ochiqlik siyosatining mohiyati, fuqarolarning axborot olish huquqini amalga oshirishdagi qiyinchiliklar, shu bilan birga, amaldagi qonunchilikning samaradorligi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: axborot olish huquqi, ochiqlik siyosati, demokratik jamiyat, davlat va jamiyat munosabatlari, qonunchilik, fuqarolarning ishtiroki, shaffoflik.

Kirish

Axborot olish huquqi, fuqarolar tomonidan davlat faoliyatini to'liq tushunish va ularni boshqaruv jarayonlariga jalb qilish imkoniyatini yaratadi. Bu huquqning amalga oshirilishi davlatning ochiqligi va shaffofligini ta'minlaydi, korrupsiyaning oldini olishda va davlat xizmatchilarining javobgarligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bu huquq fuqarolarni jamiyatda faol ishtirok etishga undaydi, ularning davlat boshqaruvi jarayonlariga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi.

O'zbekiston Respublikasi, demokratik islohotlar va ijtimoiy taraqqiyot yo'lidagi yutuqlarga qaramasdan, fuqarolarning axborot olish huquqini to'liq amalga oshirishda ba'zi amaliy to'siqlarga duch kelmoqda. Bunda qonunchilikdagi ba'zi bo'shliqlar, davlat organlarining ochiqlik siyosatiga nisbatan konservativ yondashuvlar va ularning amaliyotdagi cheklovlari asosiy muammolar sifatida ko'rsatiladi. Ushbu maqolada ochiqlik siyosati va axborot olish huquqining amaliyotdagi qo'llanilishidagi qiyinchiliklar tahlil qilinadi va bu sohada qonunchilikni takomillashtirish uchun takliflar ishlab chiqiladi.

Asosiy qism

1. Axborot olish huquqi: huquqiy asoslar va prinsiplari

Axborot olish huquqi – bu fuqarolarning davlatdan, uning organlaridan, xodimlaridan va boshqa tegishli tashkilotlardan axborot olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan asosiy huquqiy normadir. Bu huquq, shaffoflikni ta'minlash, korrupsiyani kamaytirish va demokratik boshqaruvni kuchaytirish uchun zarurdir. Axborot olish huquqi O'zbekiston Respublikasining **Konstitutsiyasi** hamda **Axborot olish huquqi to'g'risidagi qonuni** bilan himoyalangan. Bu huquq, fuqarolarga nafaqat davlat

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

faoliyatini kuzatish imkonini beradi, balki ularning jamiyatda faol ishtirok etishiga ham yo'l ochadi.

O'zbekiston Respublikasining **Konstitutsiyasining** 29-moddasiga ko'ra, har bir shaxsning axborot olish huquqi mavjud. Shuningdek, **Axborot olish huquqi to'g'risidagi qonun** (2002 yil) axborotga bo'lgan erkin kirish, davlat organlarining axborot taqdim etish majburiyatlari, shuningdek, axborotlarni qanday tarzda olish mumkinligi to'g'risida tartibni belgilaydi. Mazkur qonun, shuningdek, fuqarolarni axborot olish huquqi bilan ta'minlashda davlat organlarining javobgarligini belgilaydi.

2. Ochiqlik siyosati va uning mohiyati

Ochiqlik siyosati, davlat organlarining o'z faoliyatini fuqarolar va jamoatchilikka ochiq va shaffof tarzda taqdim etishini anglatadi. Davlatning ochiqligi – bu fuqaro va davlat o'rtasidagi ishonchni mustahkamlashning asosiy vositasidir. Shuningdek, ochiqlik siyosati, davlatning qarorlar qabul qilish jarayonlarini fuqarolar uchun tushunarli qilish, fuqarolarning davlatga bo'lgan ishonchining oshishi va demokratik qadriyatlarning kuchayishiga olib keladi.

O'zbekiston Respublikasi axborot olish huquqini ta'minlash uchun bir qator tashabbuslar ko'rgan bo'lsa-da, bu siyosatni amalga oshirishda ba'zi to'siqlar mavjud. Misol uchun, davlat organlari tomonidan axborotlarni taqdim etishda noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan ma'lumotlar berish, yoki aksincha, axborotlarni berishdan bosh tortish holatlari mavjud. Bu holatlar, ochiqlik siyosatini to'g'ri amalga oshirishdagi eng katta muammolar sifatida ko'rsatiladi.

3. Amaliyotdagi muammolar va to'siqlar

O'zbekiston Respublikasida fuqarolarning axborot olish huquqi va ochiqlik siyosatini amalga oshirishda ba'zi amaliy muammolar mavjud. Ularning eng muhimlari quyidagilardir:

- **Qonunchilikdagi bo'shliqlar:** O'zbekiston Respublikasi axborot olish huquqi bo'yicha aniq va samarali qonunlarga ega bo'lsa-da, ba'zi hollarda ularning ijrosi qiyinchiliklarga olib keladi. Misol uchun, ayrim davlat organlarining axborot olish haqidagi so'rovlarni rad etishi yoki so'rovlarni kechiktirishi holatlari uchraydi. Ba'zi qonunlar va normativ hujjatlar orasida chalg'ishlar mavjud, bu esa axborot olishda huquqiy to'siqlarni keltirib chiqaradi.
- **Davlat organlarining ochiqlikka qarshi konservativ qarashlari:** Ba'zi davlat organlarida axborotning ochiq tarzda taqdim etilishi ma'qullanmaydi. Bunga sabab, ko'plab amaldorlar o'z faoliyatini jamoatchilikdan yashirishni afzal ko'rishadi. Bu holatlar axborot olish huquqini cheklashga va fuqarolarning davlat faoliyatiga nisbatan ishonchining pasayishiga olib keladi.

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

- **Axborot taqdim etishda shaffoflikning yetishmasligi:** Davlat organlaridan olinadigan axborotlar ko'pincha noaniq, noto'g'ri yoki to'liq bo'lmaydi. Bu esa fuqarolarning axborot olish huquqini to'liq amalga oshirishiga to'sqinlik qiladi.
- **Ijtimoiy va siyosiy omillar:** Ba'zi hollarda axborot olishga bo'lgan ehtiyoj, ijtimoiy va siyosiy omillar bilan bog'liq bo'lgan muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Masalan, mamlakatda ba'zi ijtimoiy guruhlarining axborot olish huquqi ta'minlanmagan bo'lishi mumkin, bu esa jamiyatda notenglik va nohaqlikka olib keladi.

4. Ochiqlik siyosatini kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar

Fuqarolarning axborot olish huquqini ta'minlash va ochiqlik siyosatini samarali amalga oshirish uchun quyidagi tavsiyalarni ko'rib chiqish zarur:

1. **Qonunlarni takomillashtirish:** Axborot olish huquqi bo'yicha amaldagi qonunlar va normativ hujjatlarni takomillashtirish, ularning ijrosini nazorat qilish mexanizmlarini kuchaytirish lozim. Bu, axborot olish huquqining to'liq amalga oshirilishini ta'minlashga yordam beradi.
2. **Davlat organlarining shaffofligini oshirish:** Davlat organlariga axborot berish bo'yicha qat'iy talablar qo'yish, axborotning barcha turli shakllari – elektron va bosma shakllarda – fu

qarolarga taqdim etilishining shaffofligini oshirish zarur. Buning uchun davlat organlarining o'z faoliyatini to'liq va ochiq tarzda yoritishi, shuningdek, ma'lumotlarni fuqarolar uchun tushunarli va foydali shaklda taqdim etish muhimdir. Bu, nafaqat fuqarolarning axborot olish huquqini amalga oshirishi uchun imkon yaratadi, balki davlat organlariga bo'lgan ishonchni ham mustahkamlaydi.

3. **Raqamli texnologiyalarni joriy etish:** Axborot olish jarayonini raqamli platformalar orqali avtomatlashtirish va soddalashtirish zarur. Hozirgi kunda raqamli texnologiyalar va onlayn tizimlar fuqarolarga davlatning barcha axborotiga tez va oson kirish imkoniyatini yaratadi. Davlat tashkilotlari o'z veb-saytlarini va boshqa raqamli platformalarni yangilab turishlari, axborotlarni onlayn tarzda va ochiq holda taqdim etishlari lozim. Bu jarayonlarni engillashtirish uchun maxsus axborot portallari yaratish, so'rovlarni elektron shaklda yuborish va natijalarni ham onlayn tarzda olish imkonini taqdim etish kerak.
4. **Jamoat va fuqarolik jamiyati ishtirokini rag'batlantirish:** Ochiqlik siyosatini amalga oshirishda fuqarolik jamiyati tashkilotlari va mustaqil jurnalistlarning roli juda katta. Davlat organlari fuqarolarning so'rovlarini ochiq va samarali tarzda qabul qilishi, jamoat muhokamalarini o'tkazishi va fuqarolarni axborot olish jarayoniga jalb qilishlari lozim. Fuqarolik jamiyati tashkilotlari va

O'RTA OSIYODA IJTIMOIIY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali 1-son. 3-qism. Noyabr-2025

jurnalistlarning mustaqil va shaffof axborot manbalarini yaratishiga ko'maklashish, bu jarayonning samarali amalga oshirilishiga yordam beradi.

5. **Huquqiy savodxonlikni oshirish:** Fuqarolarni axborot olish huquqi bilan tanishtirish va ularning huquqiy savodxonligini oshirish zarur. Ko'p hollarda fuqarolar axborot olish huquqidan qanday foydalanishni bilmasliklari sababli, davlat organlari tomonidan taqdim etiladigan axborotdan foydalana olishmaydi. Shu sababli, ommaviy axborot vositalari va huquqiy ta'limni kengaytirish orqali fuqarolarning bu huquqni amalga oshirishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish zarur.

5. O'zbekistonda axborot olish huquqining amalga oshirilishidagi muvaffaqiyatlar

O'zbekiston hukumatining ochiqlik siyosatini qo'llab-quvvatlashga bo'lgan intilishlari ayrim ijobiy o'zgarishlarga olib keldi. Ayniqsa, "**Axborot olish huquqi to'g'risidagi qonun**" va **"Elektron hukumatni rivojlantirish"**ga doir loyihalar fuqarolarni axborot olish huquqini amalga oshirishda sezilarli yutuqlarni taqdim etdi. 2019-yilda joriy etilgan "**Yagona interaktiv davlat xizmatlari portali**" orqali fuqarolar davlat xizmatlariga onlayn tarzda murojaat qilish imkoniyatiga ega bo'lishdi. Ushbu platforma davlat organlarining ochiqligini oshirishga, shuningdek, fuqarolarni turli ma'lumotlar bilan ta'minlashga xizmat qilmoqda.

Bundan tashqari, **davlat organlarining ochiqlikni ta'minlash uchun mas'ul bo'lgan maxsus departamentlar va agentliklar** tashkil etildi. Bu institutlar axborot olish huquqini ta'minlash, shuningdek, fuqarolar tomonidan so'ralgan axborotlarni vaqtida va to'liq taqdim etishda muhim rol o'ynaydi.

6. Xulosa

Fuqarolarning axborot olish huquqi, ochiqlik siyosati va davlat organlarining shaffofligi – zamonaviy demokratik davlatda ahamiyatli elementlardir. O'zbekistonning so'nggi yillarda axborot olish huquqini ta'minlash va ochiqlik siyosatini kuchaytirish borasidagi yutuqlari muhim qadamlardir. Biroq, amaliyotda bu huquqni to'liq amalga oshirishda ba'zi muammolar mavjud bo'lib, ular qonunchilikdagi bo'shliqlar, davlat organlarining ba'zi konservativ qarashlari va shaffoflikning yetarli emasligi bilan bog'liq.

Axborot olish huquqining samarali amalga oshirilishi uchun qonunchilikni takomillashtirish, davlat organlarining ochiqligini oshirish va fuqarolarning huquqiy savodxonligini yaxshilash zarur. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalar va jamoat ishtirokini rag'batlantirish orqali fuqarolarga axborot olish imkoniyatlarini kengaytirish, davlat-xususiy hamkorlikni kuchaytirish orqali shaffoflikni yanada mustahkamlash mumkin.

Axborot olish huquqi, nafaqat fuqarolarni davlat boshqaruvida faol ishtirok etishga undaydi, balki davlatning ishonchliligini va demokratiyaning rivojlanishiga xizmat

O‘RTA OSIYODA IJTIMOY VA GUMANITAR TADQIQOTLAR-Jurnali

1-son. 3-qism. Noyabr-2025

qiladi. Bu masala nafaqat qonuniy huquq, balki ijtimoiy va siyosiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vositadir.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992 yil.
2. O‘zbekiston Respublikasi "Axborot olish huquqi to‘g‘risidagi qonun", 2002 yil.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 7-oktabrdagi "Axborot taqdimoti va elektron hukumatni rivojlantirish" to‘g‘risidagi qarori.
4. Xalqaro transparentlik tashkiloti (Transparency International). (2020). "Global Corruption Barometer."
5. Ismoilov, A. (2021). "Demokratik islohotlar va axborot olish huquqi." Tashkent, O‘zbekiston.
6. Jalolov, S. (2022). "Davlat xizmatlarida shaffoflik va fuqarolar ishtiroki." Tashkent.